

HSS-07

ความสัมพันธ์ของการรับรองสิทธิของธรรมชาติกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี

The Relation of the Recognition of the Rights of Nature and the Protection of Human Rights to a Healthy Environment

จุฬาพัฒน์ กิรติภูมิธรรม¹ ภูมิ โชคเหมาะ² และณรงค์ พลมาตร์³

Julapathana Kiratiphumtam¹, Poom Chokmoh², and Narong Polamart³

¹หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายกับการบริหาร คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

²ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาทางนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์มจร มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

³สภานายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์

อีเมล: K.julapathana@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการรับรองสิทธิของธรรมชาติกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อจัดให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการรับฟังความคิดเห็น การวิจัยพบว่า กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการคุ้มครอง “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี” มี 2 แบบ คือ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีรากฐานมาจากโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่ว่า “มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นเพียงทรัพย์สิน ธรรมชาติไม่ใช่ประธานแห่งสิทธิจึงไม่มีสิทธิใด ๆ ในทางกฎหมาย” กระบวนทัศน์นี้ไม่ยอมรับความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติและไม่ใช่ความสำคัญต่อการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีโดยให้การรับรองเพียง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” เท่านั้น ส่วนกระบวนทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางมีรากฐานมาจากโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่ว่า “มนุษย์อยู่ในธรรมชาติ หากมนุษย์มีสิทธิ ธรรมชาติก็ต้องมีสิทธิด้วยเช่นกัน” หากธรรมชาติได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิในทางกฎหมายให้ดำรงอยู่ในสภาวะที่ดี สะอาด ปราศจากมลพิษ ย่อมทำให้ทั้งมนุษย์ที่อยู่ในธรรมชาติได้รับการคุ้มครองให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีไปด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้น การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงเป็นการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีไปด้วยนั่นเอง แต่กระบวนทัศน์ใหม่นี้ยังไม่เป็นที่ยอมรับในกฎหมายไทยแต่อย่างใด ผลของการวิจัย ได้แก่ การจัดทำกฎหมายที่มีการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีพร้อมกับการรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญซึ่งจะเป็นกลไกทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และมีผลผูกพันองคาพยพของรัฐและประชาชนต้องปฏิบัติตาม ข้อเสนอแนะของการวิจัย คือ การนำเอาร่างปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แก้ไขเพิ่มเติม เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม และข้อเสนอแนะการวิจัยต่อไป คือ การศึกษาวิจัยกฎหมายที่สนับสนุนให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายระดับอาเซียน

คำหลัก: สิทธิของธรรมชาติ, สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี, กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง, กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

Abstract

The objective of this research is to study the relationship between the recognition of the rights of nature and the protection of human rights to a healthy environment, in order to arrange such protection rights to a healthy environment. Qualitative methods that are used in this research include literature review, in-dept interviews and hearings.

The research findings show that there are two environmental legal paradigms which influence the protection of “human right to a healthy environment”. First is the anthropocentric- environmental legal paradigm that is rooted from an environmental worldview, which states that “Human is above nature. Nature is only an asset. Nature is not a subject of rights, therefore does not have any rights legally.” This paradigm does not accept the inherent rights of nature nor give the importance to the recognition of nature’s rights to a healthy environment. On the contrary, an eco-centric environmental legal paradigm, rooted from an environmental worldview which states that “*Humans live in nature. If humans have rights, nature should have rights as well.*” If nature is recognized and given legal protection to sustain itself in a healthy and a pollution- free environment, that also enables humans- who live in nature- to have the recognition and the protection to live in a healthy environment as well. The recognition of the rights of nature is therefore the recognition of human rights to a healthy environmental altogether. However, the eco-centric environmental legal paradigm has not been recognized in the Thai law. The result of this study is the making of legal guidelines for the recognition of human rights to a healthy environmental through a mechanism for recognition of the rights of nature in constitutional law. This legal mechanism will be effective, as the Constitution is the supreme law which binds the state institution, along with the compliance of the people.

This research suggests the use of the amended draft of the Constitution of Thailand B.E. 2560 (Amendment No...) B.E.... as a guideline to the amendment of environmental laws in the Constitution. Suggestions for further research is to study the laws which support the recognition of the rights of nature and human rights to a healthy environment, in the level of ASEAN law.

Keywords: the rights of nature, human rights to a healthy environment, anthropocentric- environmental legal paradigm, eco- centric environmental legal paradigm

บทนำ

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น เนื่องจากมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสำคัญ เช่น แผ่นดินที่เป็นแหล่งอาศัย อากาศ น้ำ ต้นไม้ พืช สัตว์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นปัจจัยสี่ หากปราศจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมนุษย์ย่อมไม่สามารถที่จะมีชีวิตอยู่ได้ และเมื่อพิจารณาในมิติทางกฎหมายก็พบว่า สิ่งแวดล้อมยังมีความสัมพันธ์กับกฎหมายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ก็ยังมี ความสัมพันธ์กับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Human Right to Healthy Environment) อีกด้วย เพราะหากมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศที่ดี สะอาด ปราศจากมลพิษและมีทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพที่ดีเหมาะสมต่อสภาวะความเป็นอยู่โดยไม่กระทบต่อสุขอนามัยและความปลอดภัยในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นขั้นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิตก็ถือได้ว่าได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีแล้ว (Bell, Mike. (2003) กล่าวอีกนัยก็คือ สิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์จะบรรลุเป้าหมายได้ก็ต่อเมื่อสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดี ไม่กระทบต่อสุขอนามัยและการดำรงอยู่นั่นเอง แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ประชาคมโลกกำลังเผชิญอยู่ในศตวรรษที่ 21 นี้ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและกระทบต่อ “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Human Right to Healthy Environment)” อย่างมีนัยสำคัญ

รายงานของ The UNEP Global Environment Outlook 1997 ระบุว่า “แม้ว่าโลกจะก้าวหน้าไปในหลาย ๆ ด้านแต่เมื่อมองดูภาพรวมแล้วสิ่งแวดล้อมของหลายประเทศทั่วโลกกลับเสื่อมโทรมลงและระบบนิเวศของโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในระดับความอยู่รอดของโลกใบนี้ สถานการณ์เช่นนี้จะทำให้อุณหภูมิพื้นผิวเฉลี่ยของโลกจะเพิ่มขึ้นและมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นสูงอีก นับเป็นจุดประาะบางที่สุดของการดำรงอยู่ของมนุษย์และโลกธรรมชาติ” และรายงานขององค์การอุตุนิยมวิทยาโลกแห่งสหประชาชาติ (WMO) ระบุว่า “มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้เพิ่มความรุนแรงและความหายากของภัยธรรมชาติ เช่น พายุเฮอริเคนทะเลแคริบเบียน และปรากฏการณ์อื่น ๆ ทั่วโลกโดยทำให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มขึ้นสามเท่าและสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจที่เกิดจากภัยพิบัติเพิ่มขึ้นถึงห้าเท่า” (Sustainable Development Goals 17: Goals to Transform our World, 2017) นอกจากนี้ Alexander P & World Health Organization ได้อธิบายว่า “สภาพความกดดันต่อสิ่งแวดล้อม การปล่อยสารมลพิษ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และจากสาเหตุอื่นๆ ล้วนมีผลต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมลงรวมถึงอากาศ น้ำ และอาหารเหล่านี้เป็นเส้นทางที่สำคัญที่นำพิษภัยจากสิ่งแวดล้อม นำไปสู่ภาวะเสี่ยงและส่งผลกระทบต่อสุขภาพตลอดจนวิถีชีวิตของมนุษย์อีกด้วย” (Alexander P & World Health Organization, 1993)

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมดังที่กล่าวมานี้ทำให้มีการเคลื่อนไหวของนักวิชาการ นักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่นอกจากจะเรียกร้องให้มีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแล้วก็ยังเรียกร้องให้มีการคุ้มครอง “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Human Right to Healthy Environment)” และเมื่อกล่าวถึง “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี” มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงพัฒนาการของ “สิทธิมนุษยชน” (Human Right) ที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ สิทธิมนุษยชนช่วงที่ 1 สิทธิพลเมือง (Civil Rights) และสิทธิทางการเมือง (Political Rights) สิทธิมนุษยชนช่วงที่ 2 สิทธิทางสังคม (Social Rights) สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) และสิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Rights) และสิทธิมนุษยชนช่วงที่ 3 สิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Right) เช่น สิทธิในการพัฒนา (Right to Development) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment) เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2560) สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Human Right to Healthy Environment) จัดว่าเป็นสิทธิมนุษยชน

ในช่วงที่ 3 และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีที่รัฐจะต้องคุ้มครองโดยกำหนดนโยบายและกลไกทางกฎหมายที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (ICELANDIC HUMAN RIGHTS CENTRE, 2019) รวมถึงสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมโดยคำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติหรือระบบนิเวศด้วย Cullinan Cormmac, 2017)

จากการศึกษาพบว่า กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Legal Paradigm) ที่มีอิทธิพลต่อกฎหมายสิ่งแวดล้อม สิทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีมี 2 กระบวนทัศน์ ได้แก่ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric-environmental legal paradigm) กับ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric environmental legal paradigm) ซึ่งทั้งสองกระบวนทัศน์มีรากฐานมาจากโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Worldview) ที่แตกต่างกันอย่างมาก และด้วยความแตกต่างนี้ส่งผลให้การตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรวมถึงสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งในกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศและกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric-environmental legal paradigm) ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากสภาพการณ์ของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีของไทยในปัจจุบัน พบว่ามีการรับรอง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” (Right to Environment) เท่านั้น แต่ยังไม่มีการรับรอง “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Human Right to Healthy Environment)” แต่อย่างใด ซึ่งสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้นนอกจากจะมีความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็นสิทธิของปัจเจก (Individual Right) แล้วยังมีความเชื่อมโยงกับการคุ้มครองธรรมชาติ ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย (Carson Rachel, 2016) ซึ่งมนุษย์จะได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีได้อย่างบริบูรณ์ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้อยู่ในธรรมชาติ ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิต ดังนั้น การวิจัยนี้จึงกำหนดประเด็นสำคัญที่จะต้องทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการรับรองสิทธิของธรรมชาติกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อนำไปสู่การสร้างกลไกทางกฎหมายที่ให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric-environmental legal paradigm) กับ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric environmental legal paradigm) และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาต่อยอดจากการวิจัยเรื่อง “กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี” (Framework Law for the Protection of the Rights of Nature or the Rights of Mother Earth) ที่เคยเสนอให้คุ้มครองเฉพาะสิทธิของธรรมชาติเท่านั้นจึงยังไม่ครอบคลุมไปถึงการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงควรศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการรับรองสิทธิของธรรมชาติกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี และเสนอให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายไทย

สมมติฐานการวิจัย

สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐควรต้องให้การคุ้มครอง การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานในทางกฎหมายทำได้สองรูปแบบ ได้แก่ การตรากฎหมายมาคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีโดยตรง กับ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีผ่านกลไกการรับรองและคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ ระบบนิเวศ ซึ่งมีโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่เห็นว่ามนุษย์อยู่ในธรรมชาติ หากธรรมชาติได้รับการรับรองและคุ้มครองให้มีสถานะทางกฎหมายโดยเป็นประธานแห่งสิทธิ มนุษย์ซึ่งอยู่ในธรรมชาติก็ย่อมได้รับการคุ้มครองให้ดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ ธรรมชาติที่สะอาด ปราศจากการปนเปื้อนและมีสุขอนามัยที่ดีไปด้วย ซึ่งประเทศไทยอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลให้ประเทศไทยยังไม่มี การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีแต่อย่างใด หากมีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีผ่านกลไกการรับรองสิทธิของธรรมชาติก็จะทำให้ทั้งมนุษย์และธรรมชาติดำรงอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่ดีอย่างยั่งยืน

วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยได้กำหนดวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการรับฟังความคิดเห็น (Hearing) ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาวิจัยข้อมูลที่เป็นเอกสารและข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ประกอบด้วย ตำรา กฎหมาย รายงานการวิจัย บทความในวารสาร เอกสารสัมมนา บทความและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทั้งเอกสารภาษาไทยและต่างประเทศ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมและการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี ดังนี้

1.1 กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric-environmental legal paradigm) กับ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric environmental legal paradigm) โดยศึกษาเปรียบเทียบกรอบแนวคิดที่เป็นรากฐานสำคัญทั้งสองกระบวนทัศน์ ได้แก่ โลกทัศน์สิ่งแวดล้อม (Environmental Worldview) จริยธรรม (Ethics) นิติปรัชญา (Legal Philosophy) แนวคิด (Conceptual) และทฤษฎี (Theory) ที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี

1.2 กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภูมิภาคอาเซียน โดยศึกษาวิเคราะห์กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights, 1948) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 1972) ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 (Rio Declaration on Environment and Development, 1992) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ค.ศ. 1992 (The United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 1992 (Convention on Biological Diversity, 1992) กฎบัตรโลกธรรมชาติ ค.ศ. 1982 (The World Charter, 1982) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 (The Universal Declaration of

the Rights of Mother Earth, 2010) และปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 2012 (A ASEAN Human Rights Declaration, 2012))

1.3 กฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ Law of the Right of Mother Earth, 2010 of Bolivia, Law 300 Framework Law of Mother Earth and Holistic Development for Living Well, 2012 of Bolivia, Local Law of USA, The Constitution of Ecuador, 2018, The constitution of the Republic of Angola, 1992, The constitution of the Republic of Benin, 1990, The constitution of the Republic of Burkina Faso, 1991, The constitution of the Republic of Chad, 1996 (amended in 2005), The constitution of the Republic of Colombia, 1991, The constitution of the Republic of Ecuador, 2008, The constitution of the Republic of Latvia, 1922, The constitution of the Republic of Mali, 1992, The constitution of the Republic of Seychelles, 1993, The constitution of the Republic of South Africa, 1996, The constitution of the Republic of Turkey, 1982, The constitution of Togolese Republic, 1992

1.4 นโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติและกฎหมายไทย ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การวิจัยนี้จะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องที่ศึกษา ได้แก่ นักวิชาการด้านกฎหมาย ด้านนิเวศวิทยา ด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ผู้พิพากษา อัยการ ทนายความและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยประเด็นสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าและดำเนินการสัมภาษณ์โดยตรงระหว่างผู้วิจัยกับประชากรสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกไปวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Hearing) เป็นการนำเอาร่างกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี ไปรับฟังความคิดเห็นของประชากรที่เกี่ยวข้องเพื่อวิพากษ์ ซึ่งข้อเสนอจากการวิพากษ์ได้นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขประเด็นสาระสำคัญต่อไป

ผลการวิจัย

ผลของการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ของการรับรองสิทธิของธรรมชาติกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (The Relation of the Recognition of the Rights of Nature and the Protection of Human Rights to a Healthy Environment)” เป็นการวิจัยต่อยอดจากการวิจัยเรื่อง “กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี (Framework Law for the Protection of the Rights of Nature or the Rights of Mother Earth)” โดยเรื่องเดิมที่ผู้วิจัยเคยศึกษาวิจัยไว้นั้นมีขอบเขตของการวิจัยเฉพาะการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังไม่ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการรับรองสิทธิของธรรมชาติกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีแต่อย่างใด ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่รัฐจะต้องให้การรับรองและคุ้มครองในทางกฎหมาย นอกจากนั้นการรับรองและคุ้มครองสิทธิทั้งสองประการจะนำไปสู่การคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงได้ทำการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเปรียบเทียบกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Environmental Anthropocentric Legal Paradigm) กับ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Environmental Eco centric Legal Paradigm) ที่มีกรอบแนวคิดที่เป็นรากฐานแห่งสิทธิที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ซึ่งความแตกต่างนั้นมีอิทธิพลต่อการรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนสิ่งแวดล้อมที่ต่อมามีความสำคัญ ดังนี้

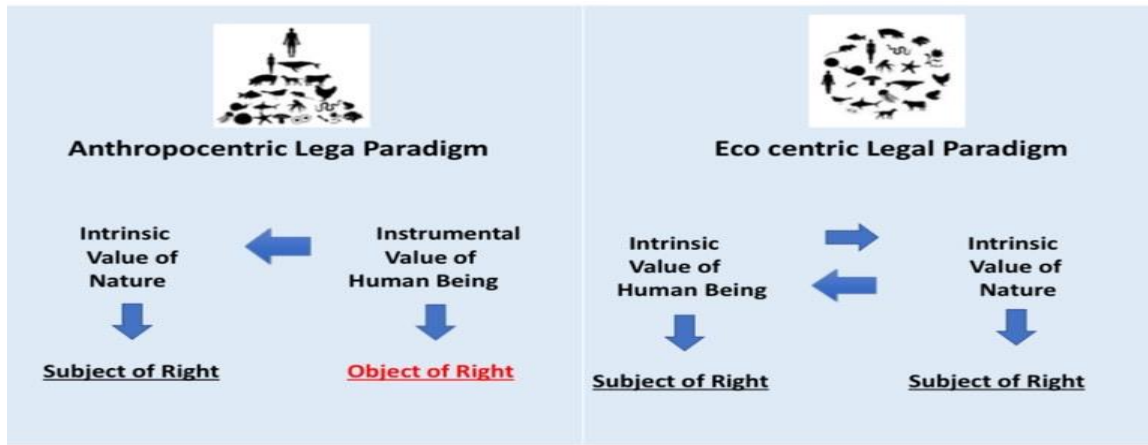
1. **อุปสรรค ข้อจำกัดของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่มาจากกรอบแนวคิดพื้นฐานภายใต้กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง** จากการศึกษาพบว่า โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมเป็นรากฐานที่สำคัญและมีความสัมพันธ์กับสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรวมถึงการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี คำว่า “โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Worldview)” หมายถึง ระบบความคิด ปรัชญาความเชื่อที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทศนคติ ค่านิยม นิติปรัชญา จริยธรรม แนวคิด ทฤษฎีที่เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างเครื่องมือหรือกลไกทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม (จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม, 2563) จากการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางพบว่า กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Legal Paradigm) เป็นชุดกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ที่ประกอบไปด้วย โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อม นิติปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของบทบัญญัติแห่งสิทธิที่นำไปสู่การสร้างกลไกทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนทัศน์ทั้งสองมีกรอบแนวคิดที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง และความแตกต่างนี้มีอิทธิพลที่สำคัญยิ่งต่อแนวคิดเรื่องสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีรากฐานมาจากโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติและให้มนุษย์สำคัญกว่าธรรมชาติ โลกทัศน์สิ่งแวดล้อมเช่นนี้ส่งผลต่อจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมและนิติปรัชญาที่เน้นจริยธรรมเชิงอรรถประโยชน์ (Utility Ethics) ที่เน้นประโยชน์ของมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ผนวกกับอิทธิพลของนิติปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) ที่ยอมรับแต่เพียงกฎหมายของราชาธิปไตยและปฏิเสธหลักสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ ดังนั้น ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงกำหนดให้ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Rights) โดยให้มนุษย์ทั้งในรูปปัจเจก นิติบุคคล และรัฐเป็นผู้มีสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่ปรากฏให้เห็นในช่วงศตวรรษที่ 17 -20 ที่กฎหมายกำหนดให้รัฐเป็นเจ้าของส่วนใหญ่ที่มีสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ (Nationalizations) หรือเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) และกำหนดให้ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) นอกจากนี้ยังมีการให้สิทธิทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลมีสิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ หรือสัมปทานสิทธิ รวมถึงสิทธิในการให้อำนาจรัฐจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนนำไปสู่การเข้าแสวงหาประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติอย่างกว้างขวาง แม้ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 21 จะเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับสิ่งแวดล้อมมนุษย์และลูกหลานไปจนถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและมีการนำแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในระดับสากลและประเทศภาคีสมาชิก แต่กระนั้นก็เป็นกรอบแนวคิดที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังที่ปรากฏในกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศกำหนดให้สิทธิที่เรียกว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” เท่านั้น แต่ธรรมชาติ ระบบนิเวศหรือแม่ธรณีไม่มีสิทธิใด ๆ อีกทั้งกระบวนทัศน์นี้มิใช่กระบวนทัศน์ที่ผลักดันให้มีการรับรองสิทธิมนุษยชนตามที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights, 1948) ส่วนกระบวนทัศน์ใหม่ (Paradigm Shift) ที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศ

เป็นศูนย์กลาง” ที่มีรากฐานมาจากโลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco –centric Environmental Worldview) ที่มองว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือธรรมชาติแต่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งโลกทัศน์เช่นนี้มีมาแต่ดั้งเดิมที่เรียกว่า แนวคิดแบบบรรพกาลสิทธิ (Paleo Rights of Nature) ตามที่ปรากฏให้เห็นในโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองของกลุ่มประเทศที่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี เช่น สาธารณรัฐโบลิเวีย สาธารณรัฐเอกวาดอร์ เช่น แนวคิดการมีชีวิตที่ดี หรือ “เบวียน วิเวียร์ (Buen Vivir) แนวคิด “ซุมัค คาวไซ (Sumak Kawsay) ที่มีวิถีการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและให้การเคารพธรรมชาติ (Biggs Shannon and Margil Mari, 2017) ด้วยโลกทัศน์เช่นนี้ส่งผลต่อปรัชญาและจริยธรรมเชิงนิเวศที่เรียกว่า “จริยธรรมแผ่นดิน (Land Ethics)” ที่ยกคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ (Intrinsic Value) และขยายความครอบคลุมของจริยธรรมจากเดิมที่พัฒนาการครอบคลุมเพียงปัจเจกและสังคมไปยังองค์ประกอบที่สามที่เรียกว่า “โลกธรรมชาติ” จริยธรรมเช่นนี้ผนวกกับแนวคิดทางนิติปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ และปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence Philosophy) ที่ยอมรับสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ (Natural Rights or Natural Law) และเห็นว่าธรรมชาติ แม่ธรณี ระบบนิเวศ มีสิทธิติดตัวมาแต่กำเนิด (Inherent Rights) จนได้นำไปสู่การยอมรับสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมาย “จากสิทธิตามธรรมชาติสู่สิทธิของธรรมชาติ” (From the Natural Rights to the Rights of Nature) ที่กำหนดให้ธรรมชาติมีสิทธิติดตัวมาแต่กำเนิด (Inherent Rights) และได้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรมในกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น กฎบัตรโลกธรรมชาติ (The World Charter, 1982) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของ แม่ธรณี ค.ศ. 2010 (The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth, 2010) และกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลาย ๆ ประเทศ เช่น สาธารณรัฐเอกวาดอร์ สาธารณรัฐโบลิเวีย สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ สาธารณรัฐโคลัมเบีย สาธารณรัฐอินเดีย สหรัฐเม็กซิโก และจากพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในยุคที่ 1 และยุคที่ 2 ก็ล้วนแล้วแต่เป็นการผลักดันจากปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติจนกระทั่งมีการรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights, 1948) ต่อมาเมื่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมมีผลกระทบต่อสุขภาพและการดำรงอยู่ของมนุษย์ก็มีการเคลื่อนไหวให้มีการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนในยุคที่ 3 และยังเห็นว่าการที่มนุษย์อยู่ในธรรมชาติหากธรรมชาติได้รับการรับรองคุ้มครองให้มีสภาพที่ดีก็เท่ากับเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีไปด้วย

2. สิทธิภายใต้กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric-environmental legal paradigm) กับ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric environmental legal paradigm) มีความแตกต่างกันทั้งสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี กล่าวคือ สิทธิภายใต้กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กำหนดให้มนุษย์เป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นวัตถุประสงค์แห่งสิทธิ (Objective of Right) แต่กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric environmental legal paradigm) กำหนดให้ทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า “การคุ้มครองสิทธิที่มีประสิทธิภาพสิ่งที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองต้องเป็นประธานแห่งสิทธิ” กล่าวคือ เมื่อพิจารณาตรรกะพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิในทางกฎหมายนั้นอาจกล่าวได้ว่า “สิ่งใดมีสิทธิสิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครอง” ในทำนองกลับกัน “สิ่งใดไม่มีสิทธิสิ่งนั้นย่อมไม่ได้รับการคุ้มครอง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งใดที่ไม่สถานะทางกฎหมาย (Legal Person) แม้จะมีการข่มเหงทำร้ายสิ่งนั้นก็จะเป็นประเด็นการละเมิดสิทธิ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำรูปภาพอธิบายเปรียบเทียบ ดังนี้ (ดูภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 อิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มีผลกระทบต่อ “สิทธิ”

จากการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง จะพบถึงอิทธิพลของกระบวนทัศน์ส่งผลกระทบต่อบัญญัติแห่งกฎหมายในประเด็น “สิทธิ” ดังนี้

แผนภูมิด้านซ้าย แสดงให้เห็นอิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ส่งผลกระทบต่อ “สิทธิ” กล่าวคือ โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มองเห็นธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุ (Object) ที่มีไว้เพื่อสนับสนุนประโยชน์ของมนุษย์และมนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่า โดยผลของทัศน์เช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อแนวคิดทางกฎหมาย ได้แก่ นิติปรัชญา จริยธรรม แนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม โดยผลของกรอบแนวคิดพื้นฐาน (Conceptual Framework) แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางย่อมส่งผลกระทบต่อบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในช่วงกว่า 3 ศตวรรษที่ผ่านมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ของมนุษย์ สิทธิของมนุษย์ และหากแม้ว่าจะมองเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ระบบนิเวศก็เป็นการมองเห็นในเชิงมูลค่ามิใช่ในเชิงคุณค่าแต่อย่างใด ด้วยอิทธิพลแบบ Anthropocentric Approach ทำให้การออกแบบกลไกหรือเครื่องมือในเรื่อง สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

- (1) มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right)
- (2) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และ
- (3) สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์ทั้งสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ

หมายความรวมถึง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ด้วย

แผนภูมิด้านขวา แสดงให้เห็นอิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่ส่งผลกระทบต่อ “สิทธิ” กล่าวคือ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Environmental Anthropocentric) มีพื้นฐานมาจากโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มองเห็นคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ (Intrinsic Value of Nature) ว่ามีคุณค่าเท่าเทียมกับมนุษย์และต่างก็มีสิทธิดำรงอยู่อย่างกลมกลืน เกื้อหนุนและค้ำจุนกัน ด้วยทัศนคติที่แสดงถึง

ความสัมพันธ์เช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อแนวคิดทางกฎหมาย ได้แก่ จริยธรรมทางกฎหมายที่ขยายความครอบคลุมไปถึงสรรพสิ่งอื่นที่มีไข่มนุษย์จึงส่งผลกระทบต่อการสร้างกลไกทางกฎหมายที่กำหนดให้มีไข่มนุษย์เท่านั้นที่ผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย แต่ธรรมชาติก็เป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายในฐานะ “ประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right)” มีความสามารถตามกฎหมาย (Legal Standing) และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายโดยตรงในฐานะ ผู้ทรงสิทธิ ผู้เสียหาย รวมถึงการเยียวยาความเสียหายด้วย และเมื่อพิจารณาถึงความเชื่อมโยงกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีก็พบว่ากระบวนทัศน์นี้เป็นกระบวนทัศน์ที่ยอมรับถึงสิทธิตามธรรมชาติหรือหลักกฎหมายธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานหรือที่มาของการคุ้มครอง “สิทธิมนุษยชน” อยู่แล้ว ดังนั้น จึงมีการขยายขอบเขตการคุ้มครองไปถึงการคุ้มครอง “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี” อีกด้วยโดยมีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญว่า “มนุษย์อยู่ในธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้อยู่นเหนือธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์และธรรมชาติย่อมมีความเสมอภาคและย่อมมีสิทธิที่จะดำรงอยู่ในชุมชนโลก (Earth Community) นี้เช่นเดียวกันกับมนุษย์ และหากธรรมชาติได้รับการรับรองและคุ้มครองทางกฎหมายแล้วมนุษย์ซึ่งเป็นหนึ่งในชุมชนโลก Earth Community) ย่อมได้รับการคุ้มครองไปด้วย” จึงกล่าวได้ว่า “การรับรองให้ธรรมชาติมีสิทธิมีผลเท่ากับเป็นการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วยนั่นเอง” ซึ่งการรับรองสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

- (1) มนุษย์และธรรมชาติเป็นผู้มีสิทธิในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right)
- (2) ธรรมชาติไม่ใช่วัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right)
- (3) สิทธิที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง คือ สิทธิของธรรมชาติและสิทธิของมนุษย์ชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีควบคู่กัน

กันไปโดยอาจรับรองสิทธิเป็นเอกเทศแยกจากกัน หรือรับรองสิทธิของธรรมชาติซึ่งมนุษย์อยู่ในธรรมชาติย่อมได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีไปในตัวด้วย

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การผลักดันให้มีการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมายระหว่างประเทศตามที่ปรากฏใน กฎบัตรโลกธรรมชาติ (The World Charter, 1982) และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 (Declaration of the Right of Mother Earth, 2010) นอกจากนี้ในกฎหมายต่างประเทศหลาย ๆ ประเทศก็ได้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ เช่น รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเอกวาดอร์ สาธารณรัฐโบลิเวีย สหรัฐอเมริกามีการรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับท้องถิ่น 7 มลรัฐ รัฐธรรมนูญของสหรัฐเม็กซิโกและโคลัมเบีย เป็นต้น และในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ศาลได้สร้างหลักกฎหมาย (Judge Made Law) ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ เช่น อินเดีย และนิวซีแลนด์ ที่ศาลวางหลักกฎหมายรับรองให้ธรรมชาติมีสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) และมีสิทธิที่จะดำรงอยู่ในระบบนิเวศ นอกจากนี้ประเทศในแถบเอเชียก็มีประเทศเนปาลกำลังอยู่ระหว่างแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยแก้ไขเพิ่มเติมให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ นอกจากนั้นประเทศญี่ปุ่นแม้จะไม่มี การรับรองสิทธิของธรรมชาติเป็นลายลักษณ์อักษรแต่แนวคิดเรื่องการยอมรับสิทธิของธรรมชาติเริ่มมีการเคลื่อนไหวมานานกว่า 40 ปี โดยมีการฟ้องคดีในนามของธรรมชาติหลายคดีด้วยกัน (จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม, 2561, หน้า 240- 261)

3. การรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี จากการศึกษาพบว่า คำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” (Right to Environment)” กับ “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Rights to a Healthy Environment)” มีความแตกต่างกันในสาระสำคัญ และการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งหากพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางตามที่กล่าวมา

ข้างต้น จะเห็นได้ว่าแม้กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะให้การรับรอง "สิทธิของมนุษย์" แต่ก็เป็นการรับรองเพียง "สิทธิในสิ่งแวดล้อม" ซึ่งมีลักษณะเป็นสิทธิในเชิงกระบวนการ (Procedural Right) ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Access to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมของสาธารณะในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Participation in Decision-making) และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Environmental Justice) ซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Right) ในด้านสิ่งแวดล้อมไม่ใช่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่เป็นสิทธิของปัจเจก (Individual Right) แต่อย่างไรก็ตาม และเมื่อพิจารณาในประเด็นเรื่อง "สิทธิมนุษยชน" (Human Right) ซึ่งเป็นแนวคิดของปรัชญากฎหมายธรรมชาติที่ยืนยันถึงความมีอยู่จริงของหลักกฎหมายธรรมชาติจนกระทั่งมีการผลักดันให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามที่ปรากฏในปฏิญญาสากลด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ต่อมาเมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การดำรงอยู่ของมนุษย์ ทำให้มีแนวคิดในการขยายการคุ้มครองจาก "สิทธิมนุษยชน" ไปสู่การคุ้มครอง "สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี" แต่ท่ามกลางอิทธิพลของแนวคิดกระแสหลักของสำนักกฎหมายบ้านเมืองที่มีบทบาทโดดเด่นกว่าทำให้แนวคิดการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดียังไม่บรรลุเป้าหมายในเวทีของกฎหมายระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม สำนักกฎหมายบ้านเมืองก็ได้ปฏิเสธการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด เพียงแต่จะยอมรับสิทธิมนุษยชนก็ต่อเมื่อมีกฎหมายที่รัฐชาติเป็นผู้ออกกฎหมายให้การรับรองหรือคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเสียก่อนหากไม่มีกฎหมายรับรองรัฐย่อมไม่มีหน้าที่ให้ความคุ้มครอง (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, หน้า 36) ซึ่งในประเด็นสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีก็เช่นเดียวกัน และเมื่อพิจารณาจากกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่สำคัญหลายฉบับที่อยู่ภายใต้กระบวนการทศวรรษแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนับตั้งแต่ช่วงหลังจากมีการประชุมด้านสิ่งแวดล้อมที่กรุงสตอกโฮล์มในปี ค.ศ. 1972 เป็นต้นมา เช่น ปฏิญญากรุงสตอกโฮล์มฯ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 1972) ปฏิญญาโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 (Rio Declaration on Environment and Development, 1992) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (The United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) และพิธีสารเกียวโต ค.ศ. 1997 (Kyoto Protocol) เป็นต้น พบว่าแม้จะมีการรับรอง "สิทธิในสิ่งแวดล้อม" ซึ่งมีลักษณะเป็นสิทธิในเชิงกระบวนการและในเนื้อหาของบทบัญญัติของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศตามที่กล่าวมาข้างต้นก็ยังไม่อาจตีความได้ว่าเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นการคุ้มครอง "สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี" แต่อย่างไรก็ตาม จึงกล่าวได้ว่า หลักสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีภายใต้กระบวนการทศวรรษทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางยังไม่ได้ได้รับการยอมรับในกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดภายใต้กระบวนการทศวรรษทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังนั้น กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมของไทยจึงยังไม่มี การรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีเช่นเดียวกัน คงมีแต่เพียงการรับรองเพียงสิทธิในสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ส่วนสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่เป็นสิทธิของปัจเจกที่จะได้รับการคุ้มครองอย่างบริบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีการรับรองสิทธิให้แก่ปัจเจกอย่างเฉพาะเจาะจงและมีลักษณะที่เป็นสิทธิในเชิงเนื้อหาไม่ใช่สิทธิในเชิงกระบวนการ

4. การรับรองสิทธิของธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี กล่าวคือ การรับรองสิทธิของธรรมชาติเป็นการยืนยันการรับประกันสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี การรับรองสิทธิของธรรมชาติจะเป็นเครื่องมือในการรับรองบทบาทของสมาชิกทั้งหมดของชุมชนโลก (Earth Community) ที่ต้องพึ่งพาอาศัยในความสมดุลและกลมกลืนกัน การรับรองสิทธิของธรรมชาติจะเป็นการสร้างกลไกในการดำรงอยู่ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งและมนุษย์กับมนุษย์ในลักษณะเสริมสร้าง

ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในธรรมชาติ มนุษย์ไม่สามารถแยกออกจากธรรมชาติได้ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ หากธรรมชาติได้รับการรับรองคุ้มครองสิทธิแล้วผลสัมฤทธิ์ของการรับรองสิทธิของธรรมชาติก็ย่อมเกิดแก่มนุษย์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี เพราะเมื่อธรรมชาติหรือระบบนิเวศมีสุขภาพดีและมีสุขอนามัยที่ดี และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติก็ย่อมได้รับผลโดยตรง ตรงกันข้ามหากไม่คุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ และประทุษร้ายต่อธรรมชาติก็ย่อมเป็นการลดโอกาสที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ในระบบนิเวศ ในสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงเห็นได้ชัดว่าการรับรองสิทธิของธรรมชาติมีความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วย ซึ่ง Rachel Carson กล่าวว่า “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีจะไม่เกิดขึ้นถ้าธรรมชาติยังถูกละเมิด” (Rachel Carson, Rights of Nature, 2017 : Online) ในประเด็นนี้ได้รับการยืนยันอย่างชัดเจนในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 (Universal Declaration of The Rights of Mother Earth, 2010) ดังปรากฏในอารัมภบทความว่า “ปฏิญญานี้ยืนยันว่าการรับประกันสิทธิมนุษยชนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการรับรองและปกป้องสิทธิของแม่ธรณีและสรรพสิ่งทั้งหมด (Affirming that to guarantee human rights it is necessary to recognize and defend the rights of Mother Earth and all beings in her and that there are existing cultures, practices and laws that do so) “ ดังนั้น การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงเป็นสนับสุนุนให้เกิดการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วย

5. การรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายระหว่างประเทศ ผลจากการวิจัยพบว่า มีการยอมรับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายต่างประเทศ กล่าวคือ ในกฎหมายระหว่างประเทศมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติและในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 (The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth, 2010) และมีการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้นในปฏิญญาสตอกโฮล์ม และปฏิญญาริโอ

6. การรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย จากการศึกษาพบว่ามีการรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ บางประเทศได้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติควบคู่ไปกับการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเอกวาดอร์ (The constitution of the Republic of Ecuador, 2008) เม็กซิโก (The Constitution of Mexico, 20..) และหลาย ๆ ประเทศมีการรับรองเฉพาะสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีไว้ในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ เช่น รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐลัตเวีย 1922 มาตรา 115 (The constitution of the Republic of Latvia, 1922) รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐตุรกี 1982 มาตรา 56 (The constitution of the Republic of Turkey, 1982) รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล 1988 แก้ไขเพิ่มเติม 2014 มาตรา 225 (The constitution of Federative Republic of Brazil, 1988 (amended in 2014) รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโคลัมเบีย ค.ศ. 1991 มาตรา 79 (The constitution of the Republic of Colombia, 1991) รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอาร์เจนตินา ค.ศ. 1994 มาตรา 41 (The constitution of Argentine Republic, 1994) รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเบนิน ค.ศ. 1990 มาตรา 27 (The constitution of the Republic of Benin, 1990) รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐมาลี ค.ศ. 1992 มาตรา 15 (The constitution of the Republic of Mali, 1992) รัฐธรรมนูญของรัฐแองโกลา ค.ศ. 1992 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 2010 มาตรา 39 (The constitution of the Republic of Angola, 1992) รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโตโก ค.ศ. 1992 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 2007 มาตรา 41 (The constitution of Togolese Republic, 1992) รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐซีเชลส์ ค.ศ.1993 มาตรา 38 (The constitution of the Republic of Seychelles, 1993) รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐชาด ค.ศ. 1996 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 2005 มาตรา 47 (The constitution of the Republic of Chad, 1996 (amended in 2005)

และรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ค.ศ. 1996 มาตรา 24 (The constitution of the Republic of South Africa, 1996)

นอกจากนี้ ในภูมิภาคเอเชียก็มีการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีไว้ในรัฐธรรมนูญแล้วเช่นกัน ได้แก่ รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) (Republic of Korea) และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย จึงกล่าวได้ว่า มีหลายประเทศมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว แต่ประเทศไทยยังไม่มี การรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีแต่อย่างใด คงมีเพียงการรับรอง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Access to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมของสาธารณะในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Participation in Decision-making) และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Environmental Justice) ซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Right) เท่านั้น แต่ไม่ใช้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่เป็นสิทธิของปัจเจก (Individual Right) แต่อย่างใด

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ดำเนินการมาจนบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วยการศึกษาเชิงเปรียบเทียบชุดกรอบแนวคิดที่ประกอบไปด้วย โลกทัศน์ จริยธรรม นิติปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีที่เป็นรากฐานของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric-environmental legal paradigm) กับ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric environmental legal paradigm) โดยศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี

ข้อสรุปของการวิจัยนี้เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐควรต้องให้การคุ้มครอง การคุ้มครองสิทธิในทางกฎหมายทำได้สองรูปแบบ ได้แก่ การตรากฎหมายมาคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีโดยตรง กับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางผ่านกลไกการรับรองและคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ ระบบนิเวศ ซึ่งมีโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่ว่ามนุษย์อยู่ในธรรมชาติ หากธรรมชาติได้รับการรับรองและคุ้มครองให้มีสถานะทางกฎหมายโดยเป็นประธานแห่งสิทธิ มนุษย์ซึ่งอยู่ในธรรมชาติก็ย่อมได้รับการคุ้มครองให้ดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ ธรรมชาติที่สะอาด ปราศจากการปนเปื้อนและมีสุขอนามัยที่ดีไปด้วย ซึ่งประเทศไทยอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลให้ประเทศไทยยังไม่มี การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีแต่อย่างใด หากมีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีผ่านกลไกการรับรองสิทธิของธรรมชาติก็จะทำให้ทั้งมนุษย์และธรรมชาติดำรงอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่ดีอย่างยั่งยืน” ดังนั้น การวิจัยนี้จึงได้ศึกษาและเสนอให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการคุ้มครองธรรมชาติ ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและมนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดีและยั่งยืน

ผลของการวิจัยนี้ คือ การเสนอให้มีการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติควบคู่ไปกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี ในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ ดังนั้น จึงได้เสนอร่างแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งเป็นร่างแก้ไขเพิ่มเติมจากการวิจัยเรื่อง “กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี (Framework Law for the Protection of the Rights of Nature or the Rights of Mother Earth)” ที่เคย

เสนอให้คุ้มครองเฉพาะสิทธิของธรรมชาติเท่านั้น โดยได้จัดทำ ร่างปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่...) ดังนี้

หมวดที่ 1 บททั่วไป

มาตรา 4/1 สิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ติดต่อย่อมได้รับความคุ้มครอง ตามรัฐธรรมนูญนี้

หมวดที่ 3/1 สิทธิของธรรมชาติ

มาตรา 49/1 ธรรมชาติ หมายถึง ธรรมชาติ ระบบนิเวศ หรือสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และหมายความรวมถึงสรรพสิ่งทั้งมวลที่ดำรงอยู่ทั้งที่เป็นส่วนประกอบและองค์ประกอบของธรรมชาติ หรือระบบนิเวศ

มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติตามรัฐธรรมนูญนี้จึงเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี

มาตรา 49/2 ธรรมชาติมีสถานะทางกฎหมายโดยเป็นประธานแห่งสิทธิ โดยสิทธิที่ดี ดั้วมาแต่กำเนิดที่มีอาจเพิกถอนถ่ายโอนและแบ่งแยกได้ และมีสิทธิอย่างจำเพาะเจาะจงตามชนิด พันธุ์หรือประเภท ดังต่อไปนี้

- (1) สิทธิที่จะมีชีวิตและดำรงอยู่
- (2) สิทธิได้รับการเคารพ
- (3) สิทธิดำเนินวงจรชีวิตและกระบวนการต่างๆ อย่างต่อเนื่องโดยไม่ถูก ขัดขวางจากมนุษย์
- (4) สิทธิรักษาอัตลักษณ์และบูรณภาพของตัวเอง
- (5) สิทธิเข้าถึงน้ำในสถานะแหล่งหนึ่งของชีวิต
- (6) สิทธิที่จะมีอากาศที่สะอาด
- (7) สิทธิที่จะอยู่ในสภาวะการณ์ที่อุดมสมบูรณ์
- (8) สิทธิที่จะปลอดจากการปนเปื้อน มลพิษ และสารพิษ หรือขยะที่มี สารกัมมันตรังสี
- (9) สิทธิที่จะไม่ให้โครงสร้างทางพันธุกรรมถูกตัดแปลงหรือถูกรบกวนใน ลักษณะที่เป็นการคุกคามต่อบูรณภาพหรือการท

าหน้าที่ตามพันธุกรรมแห่งธรรมชาติ

(10) สิทธิที่จะได้รับการฟื้นฟูอย่างเต็มที่และทันท่วงทีเมื่อถูกละเมิดสิทธิหรือ จากกิจกรรมของมนุษย์ตามที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญนี้และตามกฎหมายอื่น

(11) แต่ละสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติที่เป็นองค์ประกอบของธรรมชาติ มีสิทธิที่จะคงมีอยู่และทาบทบาทหน้าที่ตามธรรมชาติของมัน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้

(12) สรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติมีสิทธิที่จะคงความเป็นอยู่อย่างอุดม สมบูรณ์ปราศจากการถูกละเมิดสิทธิหรือถูกปฏิบัติอย่างทารุณโหดร้ายจากมนุษย์

มาตรา 49/3 ปวงชนชาวไทย บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม พนักงานอัยการแผนกคดีสิ่งแวดล้อม และสภานายความแผนกคดีสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ใช้สิทธิแทนธรรมชาติเพื่อคุ้มครอง รักษา ฟื้นฟูและดำรงไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติ

หมวดที่ 4/1 หน้าที่ของมนุษย์ต่อธรรมชาติ

มาตรา 50/1 ปวงชนชาวไทย และทุกคนที่อยู่ในประเทศไทยมีหน้าที่

- (1) ปกป้องสิทธิของธรรมชาติ

(2) สนับสนุนและเคารพสิทธิของธรรมชาติ

(3) ส่งเสริมความสัมพันธ์ในการดำรงอยู่อย่างสมดุล กลมกลืน และเชื่อมโยง ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

(4) มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ทั้งส่วนบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กร ภาคสังคม ในการส่งเสริมองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม นิเวศศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ วัฒนธรรม การเมือง และกฎหมาย โดยมีเป้าหมายใน การส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อชีวิตที่ดีตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบรรลุถึงการดำรงอยู่ที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

(5) ยอมรับหลักการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อชีวิตที่ดีตามปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง เพื่อการพัฒนาและดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืนในทางสังคม ชุมชน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุล กลมกลืน และเชื่อมโยงระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ

(6) ยอมรับหลักการปฏิบัติด้านการใช้ การผลิต รวมถึงการดำเนินกิจกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบชีวิต องค์ประกอบของธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยคำนึงถึงการดำรงอยู่อย่างสมดุล กลมกลืน และเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การฟื้นฟู การสร้างใหม่ ต่อองค์ประกอบ ส่วนประกอบ และระบบชีวิตต่างๆ ของธรรมชาติ

(7) ยอมรับ และปฏิบัติตามหลักการใช้อองค์ประกอบต่างๆ ของธรรมชาติ ในลักษณะที่แน่ใจว่าจะไม่ก่อความเสียหายแบบทำลายล้างระบบชีวิต องค์ประกอบของ ธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และต้องมีหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย (8) แจ้งการกระทำใดที่เป็นการละเมิดสิทธิของธรรมชาติ ระบบสิ่งมีชีวิต และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นองค์ประกอบของธรรมชาติ

หมวดที่ 5/1 หน้าที่ของรัฐ

มาตรา 63/1 รัฐมีหน้าที่

(1) คุ้มครองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

(2) คุ้มครองและส่งเสริมการปฏิบัติตาม และการบังคับใช้สิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญนี้

(3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรม เพื่อนำไปสู่การตรากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการดำรง วิถีชีวิตทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

(4) บัญญัติกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดการเคารพสิทธิ การคุ้มครองสิทธิ การฟื้นฟู การเยียวยา ความเสียหาย การลงโทษผู้ละเมิดสิทธิธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีตามความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญนี้

(5) รับประกันว่าความเสียหายที่ว่าการละเมิดสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองนี้จะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง และกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบดำเนินการฟื้นฟูความสมดุลของธรรมชาติ

(6) สร้างมาตรการป้องกันและจำกัดขอบเขตเพื่อไม่ให้กิจกรรมของมนุษย์ ก่อให้เกิดการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์ต่างๆ และไม่ให้เกิดการทำลายหรือการรบกวนระบบชีวิต และวงจรของระบบนิเวศ

(7) ส่งเสริมและสนับสนุนหลักปฏิบัติที่เคารพธรรมชาติ รวมถึงองค์ประกอบของธรรมชาติและสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติทั้งหมด ตามวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชน

(8) ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจและสังคมที่สร้างความกลมกลืนและสมดุลต่อ ธรรมชาติ และควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นไปตามสิทธิต่างๆ ที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

(9) ส่งเสริม สนับสนุน และสร้างมาตรการทางด้านกฎหมาย มาตรการทาง เศรษฐกิจ และมาตรการทางสังคมทุกภาคส่วนให้มีความตระหนักในคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การสร้าง “จริยธรรมเชิงนิเวศ” ให้เกิดขึ้นในสังคม ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมาย เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางสังคมและวัฒนธรรมของกฎหมายที่ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของธรรมชาติ แม่ธรณีหรือระบบนิเวศ ด้วยการยอมรับและเคารพสิทธิของ ธรรมชาติ

10) ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ การวิจัยทั้งทางด้านกฎหมาย นิเวศวิทยา วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม รวมถึง องค์ความรู้ทุกสาขาวิชาที่นำไปสู่การพัฒนาการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์โดยมีเป้าหมาย เพื่อก่อให้เกิดความสมดุล กลมกลืนกับระบบนิเวศธรรมชาติ

(11) กำหนดนโยบายต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้อง กลมกลืนกับระบบนิเวศธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาโลกอย่างยั่งยืน

(12) เข้าร่วมในสนธิสัญญาของหน่วยงานที่มีอำนาจตามหน้าที่หรือกลุ่ม ประชาสังคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินมาตรการต่างๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์และคุ้มครองธรรมชาติ นอกจากนั้น รัฐต้องมีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งในทางกฎหมาย นโยบาย หลักเกณฑ์ต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ใหม่ ที่เรียกว่า “กระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง” ซึ่งหมายความรวมถึง การตรากฎหมายลำดับรองเพื่อปกป้องและคุ้มครองธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี

ข้อเสนอแนะ

1. การจัดทำกฎหมายที่มีการรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วยกลไกการรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญซึ่งจะเป็นกลไกทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดและมีผลผูกพันองคคัพพของรัฐ และประชาชนต้องปฏิบัติตาม

2. ข้อเสนอแนะของการวิจัย คือ การนำเอาร่างปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไปใช้ประโยชน์สำหรับเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม

3. ข้อเสนอแนะประเด็นวิจัยต่อไป คือ การศึกษาวิจัยกฎหมายที่สนับสนุนให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีในกฎหมายระดับอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม. (2561). *กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี*, (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

_____. (2563). “*กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี (Framework Law for the Protection of the Rights of Nature or the Rights of Mother Earth)*”, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) National Research Council of Thailand, ราชวัลการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2563.

ปรีดี เกษมทรัพย์. (2553), *นิติปรัชญา (Philosophy of Law)*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสาร ประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราเชล คาร์สัน (Carson Rachel). (2559). *ฤดูใบไม้ผลิอันเงียบงัน (Silent Spring)*. ดิสนิต โรจนลักษณ์ (ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สอนเงินมีมา.

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2560). *ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน*.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และ จุฬาพัฒน์ กิรติภูมิธรรม. (2562), “โลกทัศน์ใหม่ทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental New Worldview)”, *บทบัญญัติ*, 75 ตอนที่ 1 มกราคม – มีนาคม 2562, หน้า 1-23. ISSN 0857-2992

Alexander P & World Health Organization. Prevention of Environmental Pollution Unit. (1993). “Assessment of sources of air, water, and land pollution : a guide to rapid source inventory techniques and their use in formulating environmental control strategies”. [Online]. 2021, Retrieved from <https://apps.who.int/iris/handle/10665/58750>

Bassey Nnimmo. (2017). *The Rights of Nature: It is Not Too Late for a New Part for Mother Earth*. The Council of Canadians. Foundation Pachamama and Global Exchange. Printed in Canada.

Berry Thomas. (1999). *The Great Work Our Way Into The Future*. United States: Crown/Archetype

Biggs Shannon and Margil Mari. (2017). *The Rights of Nature: New Paradigm for Nature: Turning our Values into Law*. The council of Canadians. Foundation Pachamama and Global Exchange. Printed in Canada.

Brian Swimme and Thomas Berry. (2012). *The Universe Story. Cited in Cormac Cullinan, Wild Law: A manifesto for earth justice*.

Bullard Nicola. (2017). *The Rights of Nature: Are We Ready For an Act of Intellectual Humility*. The council of Canadians. Foundation Pachamama and Global Exchange. Printed in Canada.

Christopher D. Stone. (2010). *Should Trees Have Standing? Toward Legal Rights for Natural Objects*. in David R Keller (ed), *Environmental Ethics: The Big Questions* (Wiley-Blackwell).

Cullinan Cormac. (2017). *The Rights of Nature: The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth: An overview*. The council of Canadians. Foundation Pachamama and Global Exchange, Printed in Canada.

Icelandic Human Rights Centre, *Right to a healthy environment*. [Online]. 2019, Retrieved from <http://www.humanrights>

Sarah E. Boslaugh, *Anthropocentrism In Green Ethics and Philosophy*, [Online], 2017, Retrieved from <https://sk.sagepub.com/reference/greenethics/n4.xml>

Sustainable Development Goals 17: Goals to Transform our World. [Online]. 2017, Retrieved from <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>